

BESLUT

2015-10-12

Dnr: 15/01064

SAKEN

Medierna, P1, 2015-01-31, inslag om en undersökning; fråga om opartiskhet, saklighet och genmäle

BESLUT

Inslaget fälls. Granskningsnämnden anser att det strider mot kravet på opartiskhet samt att SR inte följt bestämmelsen om genmäle.

FÖRELÄGGANDE

Sveriges Radio AB ska på lämpligt sätt offentliggöra nämndens beslut.

INSLAGET

Inslaget handlade om en undersökning om klotter och lagliga graffitiväggar och olika mediers rapportering om undersökningen. I inslaget medverkade bland annat en representant för Brottsförebyggande rådet, A, samt ordföranden för stiftelsen Tryggare Sverige som gjort undersökningen, B. Inslaget påannonserades enligt följande.

(Programledare) – Om den ädla konsten att manipulera mediabilden. Ställ din fråga men ge bara de svarsalternativ som du faktiskt vill höra. (A) – Det är beklagligt att en åsikt sprids av media som om det vore en vetenskapligt framforskad sanning.
(Programledare) – Det ska handla om graffiti, klotter och bristande faktakoll.

I början på inslaget sades följande av programledaren.

Ja, välkommen till *Medierna* i P1. Som man frågar får man svar, brukar det ju heta. Och att manipulera med svarsalternativen i en undersökning, det hör till ett av de mer effektiva sätten för den som vill domptera medier och få just sin fråga uppmärksammas och helst också vinklad på bästa sätt. Men frågan är om inte organisationen Tryggare Sverige slagit något slags rekord i manipulering när man helt enkelt plockade bort möjligheten att svara på det ena hållet av skalan. I stället för klassiska: "Ja", "Nej" och "Kanske" så tog man det säkra före det osäkra och använde bara "Nej" och "Kanske" som alternativ. Det handlar om målning med sprayburkar på väggar och här är ju

konflikten så hård att man inte ens kan enas om orden. Den enes graffiti är som bekant den andres klotter. Flera medier svalde betet och rapporterade i veckan om undersökningen som alltså skulle visa att kommunala graffitiväggar riskerar att öka olagligt klotter. Men, som sagt, det var någonting väldigt lurrt med den här rapporten.

Därefter medverkade en graffitimålare som befann sig vid en laglig graffitivägg och uttalade att han ansåg att det finns få lagliga väggar. Reportern sa därefter följande.

Det här med kommunala graffitiväggar, det är en känslig fråga. Kanske lika infekterad som sprututbytesprogram för narkomaner eller vargjakten. Motsättningarna är hårda mellan nolltolerans och låt-gå-attityd. Häromveckan förlorade förbudslinjen i [ortsnamn] när politikerna i stadshuset klubbade igenom stadens första lagliga graffitivägg.

Därefter spelades två ljudklipp från olika nyhetsinslag upp. Klippen löd enligt följande.

(Nyhetsuppläsare 1) – Lagliga graffitiväggar leder till mer klotter. Det visar en ny rapport... [---]

(Nyhetsuppläsare 2) – Lagliga graffitiväggar verkar inte motverka klotter utan tvärtom kan klotret öka i anslutning till lagliga väggar, enligt en rapport från stiftelsen Tryggare Sverige.

Reportern sa därefter följande.

Men vad var det här för undersökning och hur hade stiftelsen Tryggare Sverige kommit fram till sina resultat? En enkät hade skickats ut till 31 kommuner som har lagliga graffitiväggar. Drygt 22 procent svarade att det olagliga klotret hade ökat i anslutning till väggarna. Så här berättade stiftelsens ordförande, [B], i TV4:s Nyhetsmorgon på tisdagen.

Följande klipp från inslaget i *Nyhetsmorgon* där B uttalade sig spelades upp.

(B) – Det finns inget riktigt stöd för att det skulle vara en åtgärd som minskar klotter. Faktum är att det snarare tenderar att öka klotret i anslutning till den där lagliga väggen.

Därefter sades följande av reportern och A, som uttalade sig om den aktuella undersökningen.

(Reporter) – Men det finns en sak som många mediekonsumenter inte fick reda på. Om man läser undersökningen framgår det att nästan dubbelt så många kommuner, drygt 40 procent, svarade att klotret inte hade ökat. Ändå valde medier som Norrbottens-Kuriren, Smålandsposten, P4 Jönköping och SVT Östnytt vinkeln att klotret ökar med lagliga graffitiväggar. [A], enhetsråd på Brottsförebyggande rådet, har utrett graffitiväggar som brottsförebyggande åtgärd på uppdrag av regeringen. Hon är inte särskilt imponerad av vetenskapligheten i Tryggare Sveriges undersökning. (A) – De resultat man har kommit fram till ökar inte kunskapen på någon sätt. Det bidrar inte till en ökad kunskap för att den är inte särskilt vetenskapligt utförd. Den har väldigt stora brister i sitt vetenskapliga utförande. Sammantaget skulle man kunna säga att rapporten visar vad sju personer som har svarat på en enkät anser om lagliga väggars effektivitet och vad ytterligare sex personer som man har intervjuat anser om lagliga

väggars effektivitet så att det är ju... Rapporten visar återspeglar deras erfarenheter och deras åsikter men ger inget bidrag till en ökad kunskap om huruvida lagliga väggar leder till mer eller mindre klotter. (Reporter) – Och det finns ett problem till med undersökningen. När Tryggare Sverige frågar hur graffitiväggarna har påverkat det olagliga klotret så finns bara svarsalternativen "ökat", "inte ökat" och "vet inte" med. Svarsalternativet att "klotret minskat" saknas. (A) – Vi har ingen aning om vad som döljer sig inom, bland de som svarat att klotret inte har ökat. Det kan ju vara så att... Här står det då "41,9 procent". Det kan ju vara så att det är 35 procent som säger att klotret har minskat så. Men det har man valt att inte fråga om för man har ju, tycks som att man inte har velat ha de resultaten.

Därefter medverkade B och följande sades.

(B) – Vi är ju, har ju ingen egen agenda. (Reporter) – [B] är ordförande i Tryggare Sverige. (B) – Vi vill bidra med en kartläggning för det har inte funnits så mycket. (Reporter) – Men är det inte, vore det inte ganska relevant att ställa den frågan om man nu ska utvärdera lagliga graffitiväggar? (B) – Ja, jo och det har vi gjort också i nyckelpersonsintervjuerna. Vi har frågat: "Finns det något som talar för att de har ökat?" "Finns det något som har talat för att de minskar?" I allra högsta grad men huvudproblemet... (Reporter) – Varför är inte den frågan med i enkäten? (B) – ... huvudproblemet det är ju att de som har besvarat de här enkäterna säger att de vet inte. Så det har inte gjorts någon utvärdering. Så att frågan ger ingenting, vare sig de som säger att det har ökat eller om man hade ställt frågan om det hade minskat. Det ger ingenting för att de vet inte eftersom man inte har gjort några utvärderingar.

Därefter medverkade representanter för två andra medier som rapporterat om undersökningen. En av dessa var producenten för *Nyhetsmorgon*, C. Han och reportern sa följande.

(Reporter) – I morgonsoffan hos TV4 pratade [B] om Tryggare Sveriges undersökning. "Graffitiplank minskar inte klotter" var rubriken för samtalet. Att just det svarsalternativet inte fanns med i undersökningen är en brist, erkänner producenten för nyhetsmorgon, [C]. (C) – Nej, men som sagt det är en bit av det. Det är en brist i undersökningen. Absolut. (Reporter) – Men varför ställde ni inga kritiska frågor på det? Om du säger att det är en brist. (C) – Därför att jag tycker att vi talar om rapporten som helhet. Det är inte en bit av den som vi talar om. (Reporter) – Vad är det annars i den som då stödjer det här påståendet? Dels då att graffitiplank minskar inte klotter men också det som [B] säger att det tvärtom finns stöd för att det ökar olagligt klotter. (C) – Det är inte riktigt det han påstår. Om man tittar på vad han säger så säger han att man i vissa fall har sett att det ökar. Och det, om man läser de internationella hänvisningarna som han gör, eller som rapporten gör så kan man påstå det.

I slutet av inslaget medverkade A igen och uttalade sig om undersökningen. Då sades följande.

(Reporter) – Förutom enkäten innehåller undersökningen djupintervjuer med ett tiotal personer ute i kommunerna. Men [A] på BRÅ tycker inte att man kan dra några slutsatser över huvud taget av undersökningen. (A) – Det finns väldigt mycket erfarenheter, spridda erfarenheter. Och naturligtvis finns det brottsförebyggare i kommuner och väktare som anser sig ha sett att klotret har ökat i närheten av en laglig vägg. Det vore konstigt annars. Men det finns också personer som anser sig ha sett att klotret har minskat men det är fortfarande personliga uppfattningar. Jag tycker, jag menar såhär, av en journalist så ska man kunna begära att när någon påstår någonting som att lagliga väggar leder till mer klotter eller till mindre klotter, då ska

man fråga: hur vet du det? Hur vet vi det? Och då säger kanske personen i fråga: vi har undersökt det. Ja, men hur har ni undersökt? Och då ser man, ställer man de frågorna så ser man att den här undersökningen inte lever upp till någon som helst vetenskaplig standard.

ANMÄLAN

Anmälaren är en representant för stiftelsen Tryggare Sverige. Anmälaren anser sammanfattningsvis att inslaget var osakligt och partiskt och för fram följande.

I inslaget beskrevs att undersökningen byggde på en enkät som skickats till kommunerna samt intervjuer. Detta är felaktigt då rapporten bygger på tre delar; en systematisk litteraturundersökning på centrala begrepp i ett antal databaser, en kvantitativ enkätstudie till samtliga 290 kommuner samt en kvalitativ intervjustudie med ett tiotal nyckelpersoner. Enkäten skickades ut till samtliga 290 kommuner, med en svarsfrekvens på 65 procent. I inslaget påstods att enkäten skickades till 31 kommuner med lagliga väggar.

I inslaget sades att enkäten endast haft alternativen ”Nej och Kanske” på frågan om omfattningen av klotter i området runt väggen/platsen ökat sedan införandet av en laglig vägg/plats och att svarsalternativen manipulerats. Detta är felaktigt då den aktuella frågan hade svarsalternativen ”Ja, Nej, Vet ej och Övrigt”. I fältet ”Övrigt” var det möjligt att kommentera och utveckla sina svar.

I inslaget sades att rapporten kommer fram till slutsatsen att lagliga väggar riskerar att öka olagligt klotter. Det korrekta är att det i rapporten sades att det saknas starkt stöd för påståendet att lagliga graffitiväggar minskar skadegörelsen i form av klotter samt att det enligt materialet i undersökningen finns erfarenheter som indikerar att det finns en risk att klotter ökar i anslutning till lagliga väggar.

I inslaget sades att stiftelsen frågat ”hur graffitiväggarna har påverkat det olagliga klottret” och att det bara funnits ”Ökat, Inte ökat och Vet inte” som svarsalternativ. Enkäten innehöll ingen fråga med denna formulering eller dessa svarsalternativ.

Stiftelsen har ingen dold agenda eller något egenintresse i frågan beträffande införandet av lagliga graffitiväggar. Det framställdes som att stiftelsen manipulerat undersökningen för att få fram det svar de vill ha samt att de är motståndare till lagliga graffitiväggar, vilket är felaktigt.

Stiftelsen är inte emot graffiti som det påstods i inslaget. Detta har redogjorts för både i rapporten och under intervjun som anmälaren gjorde med *Mediernas* reporter. I inslaget ställdes stiftelsen till svars för att andra medier valt att fokusera på den delen i rapporten och bortsett från det faktum att rapporten talat om ”risken” och ”i anslutning till väggen”.

Handläggaren från BRÅ gavs stort utrymme att kritisera stiftelsen för bristande vetenskaplighet utan att programledaren ingrep.

Sammantaget har dessa felaktigheter kommit att påverka förtroendet för stiftelsen och även medfört ekonomiska skador. I anslutning till det aktuella inslaget kontaktade stiftelsen *Medierna* och begärde rättelse och genmäle. Detta resulterade i att *Medierna* i ett inslag den 21 februari 2015 sa att man ”beklagat vissa formuleringar, till exempel beträffande en fråga som skulle kunna tolkas som en antydning till att stiftelsen hade en avsikt att manipulera svarsalternativen”. Dock kvarstår att inslaget bygger på en rad faktafel samt ensidiga ställningstaganden från programledarens sida.

PROGRAMFÖRETAGETS YTTRANDE

Sveriges Radio (SR) anser att inslagen överensstämmer med kraven på opartiskhet och saklighet samt att begäran om genmäle har handlagts i överenskommelse med bestämmelsen. SR anför följande.

Programmet *Medierna* sänds en gång i veckan och skildrar och granskar det som sker i medier i vid bemärkelse, allt från tv-trender till hotad yttrandefrihet och nya medier på nätet. Det bygger på aktuella händelser och består av reportage samt intervjuer som tar lyssnaren bakom kulisserna på medieredaktionerna.

Inslaget den 31 januari handlade om hur medier berättat om Tryggare Sveriges rapport och hur långtgående och ibland felaktiga slutsatser dragits. I inslaget intervjuades representanter för P4 Jönköping och TV4 om deras rapportering samt en utredare på Brottsförebyggande rådet. Anmälaren fick bemöta den kritik som framfördes.

Det stämmer att litteraturundersökningen inte nämndes i inslaget. Det handlar dock om en pedagogisk förenkling eftersom kärnan i undersökningen var just enkätsvaren och intervjuerna. När det gäller just litteraturöversikten så påpekar stiftelsen själv i rapporten att det är svårt att dra generella slutsatser och att det finns studier som pekar i båda riktningarna. De sakuppgifter om undersökningens delar som enligt SR är relevanta för granskningen har lämnats i inslaget och utelämnandet av den teoretiska delen har inte snedvridit beskrivningen.

Då redaktionen insåg att formuleringar skulle kunna missförstås sändes ett förtydligande den 21 februari 2015.

Formuleringen att enkäten skickades ut till de 31 kommuner som har lagliga graffitiväggar var enligt SR en rimlig förenkling. Det var endast de 31 kommunernas svar som var relevanta och i undersökningen redovisades de 31 kommunernas enkätsvar för sig under rubriken ”olika uppfattningar om

effekterna av lagliga graffitiväggar” där de ofullständiga svarsalternativen fanns. Att enkäten även gått ut till kommuner som inte har några lagliga graffitiväggar var inte relevant för det förhållandet som inslaget skulle belysa.

Vad gäller anmälarens invändning mot konstaterandet att stiftelsen angav att klottret riskerar att öka med lagliga graffitiväggar gjordes just den tolkningen av anmälaren i ett tv-framträdande som citerades i inslaget: ”Faktum är att det snarare tenderar att öka klottret i anslutning till den här lagliga väggen”. En liknande formulering återfinns i stiftelsens pressmeddelande om rapporten där det anges att ”tvärtom förefaller klotter öka i anslutning till lagliga väggar”. Om stiftelsens rapport skulle visa på en eventuell minskning av klottret fanns det inte någon möjlighet att ange detta eftersom frågan endast gällde om klottret ökat.

Anmälaren invänder att en fråga återgivits på ett sätt som inte överensstämmer med rapporten. Det är korrekt att de formuleringar som återgavs inte fanns i enkäten. I vissa fall är ordalydelse avgörande för bedömningen av enkätsvar. Begripligheten för lyssnarna var dock viktigare och därför beskrevs i stället innebörden av svarsalternativen. När frågan om klottret ökat och alternativen var ”Ja”, ”Nej”, och ”Vet inte” (och fritextfältet ”Övrigt”) beskrevs det helt korrekt som ”Ökat”, ”Inte ökat” och ”Vet inte”.

Vad gäller kravet på beriktigande så kontaktades SR av anmälaren i mitten av februari. Med anledning av detta skedde en telefon- och mejlkonversation som sträckte sig över flera dagar. Det förklarades för anmälaren att redaktionen gått igenom inslaget den 31 januari, att de funnit att påannonsern kunde missförstås och att de därför skulle sända ett förtydligande i kommande program. Därefter gick de igenom de fem punkter som anmälaren framfört kritik mot och förklarade varför det enligt SR inte fanns skäl till beriktigande.

Angående begäran om genmäle så avvisade SR den mot bakgrund av att anmälaren medverkat i inslaget och svarade på kritiken mot den aktuella undersökningen. SR uppmanade anmälaren att vända sig till granskningsnämnden för radio och tv om denne inte var nöjd med den förklaring som SR gett. Den sista kontakten SR och anmälaren hade var ett telefonsamtal den 20 februari då de enades om att anmälaren skulle vända sig till nämnden.

KOMMENTAR FRÅN ANMÄLAREN

Anmälaren har kommit in med följande kommentar på SR:s yttrande.

I yttrandet tillbakavisar SR de direkta sakfel som anmälaren påtalat och anser att det handlar om ”pedagogiska förenklingar” och ”liknelser”. Konsekvensen av att inslaget genomgående använde sig av pedagogiska förenklingar, analogier och

beskrivningar av undersökningens innebörd var att det drogs långtgående och felaktiga slutsatser och att inslaget som helhet blev osakligt.

Om den rättelse som gjordes i ett inslag den 21 februari där det sades att *Medierna* ”beklagat vissa formuleringar, till exempel beträffande en fråga som skulle kunna tolkas som en antydning till att stiftelsen hade en avsikt att manipulera svarsalternativen” kan sägas att både inslagets värderande rubrik ”Manipulerad graffitibild” och påannonsen ”... frågan är om inte stiftelsen slagit någon slags rekord i manipulering”, var så pass grova att det ”förttydligande” som gjordes inte var tillräckligt. Det handlade inte om en antydning, utan en grov värdeladdad anklagelse som var osaklig och partisk.

Sammanfattningsvis har SR genom sina felaktiga sakuppgifter och sina värderande och starkt kritiska ställningstaganden, i förening med den publicitet som inslaget fått, allvarligt skadat stiftelsens trovärdighet och varumärke.

INFORMATION

Granskningsnämnden har tagit del av det förttydligande som sändes i *Medierna* den 21 februari 2015 som hade följande lydelse.

Här i *Medierna* den 31 januari så sände vi ett reportage om en undersökning om lagliga graffitiväggar. Undersökningen gjordes av organisationen Tryggare Sverige och fick i inslaget kritik för att svarsalternativen var väldigt illa valda. Frågan gällde hur lagliga graffitiväggar påverkar olagligt klotter. Man kunde i enkäten välja att svara att det hade ökat eller inte ökat. Man kunde till och med svara vet ej, men det gick inte att svara att klottret hade minskat. När jag i påannonsen försökte förklara principen bakom detta, så använde jag liknelsen ja, nej och kanske som svarsalternativ och konstaterade att bara nej och kanske fanns med. Men formuleringen var illa vald och det framgick inte då att det var en analogi utan det framstod som om det var just de orden som Tryggare Sverige hade använt. Vi beklagar detta, men vill också framhålla att svarsalternativen som användes också framgick tydligt i programmet. Vi ställer också en fråga som skulle kunna tolkas som en antydning om att Tryggare Sverige hade en avsikt att manipulera svarsalternativen. Stiftelsens generalsekreterare får visserligen förneka att stiftelsen har någon egen agenda i frågan. Men vi beklagar ändå den formuleringen.

AKTUELLA BESTÄMMELSER

SR ska utöva sändningsrätten opartiskt och sakligt samt med beaktande av att en vidsträckt yttrande- och informationsfrihet ska råda i radion (14 § i sändningstillståndet). Kravet på opartiskhet innebär enligt granskningsnämndens praxis att om allvarlig kritik riktas mot en klart utpekad part ska den kritiserade få bemöta eller kommentera kritiken. Som regel ska detta ske i samma program eller inslag.

Kravet på saklighet innebär främst att uppgifter som är av betydelse för framställningen ska vara korrekta och att framställningen inte får vara vilseledande, till exempel genom att väsentliga uppgifter utelämnas.

SR ska ge den som har ett befogat anspråk på att bemöta ett påstående tillfälle till genmäle (15 § i sändningstillståndet). En begäran om genmäle ska behandlas skyndsamt hos programföretaget. Om SR avslår en skriftlig begäran om genmäle ska programföretaget informera om möjligheten att göra en anmälan till granskningsnämnden. Ett beslut om avslag ska innehålla skälen för avslaget.

Granskningsnämnden får besluta att ett programföretag som brutit mot villkor i sitt sändningstillstånd på lämpligt sätt ska offentliggöra nämndens beslut (17 kap. 10 § radio- och tv-lagen).

GRANSKNINGSNÄMNDENS BEDÖMNING

Nämnden anser att de beskrivningar som lämnades i inslaget om frågor och svarsalternativ i den aktuella enkäten delvis gav en missvisande bild av enkätens utformning och att detta innebar en brist i förhållande till kravet på saklighet. I inslaget framkom dock att det i den aktuella enkäten saknades möjlighet för de svarande att uppge att olagligt klotter hade minskat i anslutning till lagliga graffitiväggar. Bristen var därför inte så betydande för framställningen att den medför att inslaget strider mot kravet på saklighet.

Granskningsnämnden konstaterar att det riktades allvarlig kritik mot stiftelsen om manipulation. Såvitt framkommit i ärendet har stiftelsen inte getts möjlighet att bemöta den kritiken. Nämnden anser mot den bakgrunden att inslaget strider mot kravet på opartiskhet. Det förhållande att SR sände vad SR benämner som ett förtydligande den 21 februari ändrar inte den bedömningen.

Av uppgifterna i ärendet framgår att anmälaren begärt genmäle efter sändningen av inslaget samt att SR avslog denna begäran. Nämnden anser dock att anmälaren hade ett befogat anspråk på att bemöta kritiken om manipulation. SR har därmed inte gett tillfälle till genmäle i enlighet med 15 § i sändningstillståndet.

Nämnden kan inte finna att vad anmälaren i övrigt anfört medför att inslaget strider mot de bestämmelser som gäller för SR:s programverksamhet.

Detta beslut har fattats av Dag Mattsson, Elisabet Bäck, Leif Hedman, Jan Holmberg, Nedjma Chaouche, Ulrika Hansson och Clas Barkman efter föredragning av Maria Bergerlind Dierauer.

På granskningsnämndens vägnar

Dag Mattsson

Maria Bergerlind Dierauer